

K NASTANKU SLN. *LÁGLJE* 'LAŽE' IN SH. *LÀGLJĪ* 'LAŽJI'

Sln. nar. *lágľje* in sh. nar. *lāgljī* se izvaja iz primernikov **ľgv'eje* in **ľgv'ьjь* k pridevniku **ľgъkъ* 'lahek'.

Slov. dial. *lágľje* und serbokroat. dial. *lāgljī* werden als komparativische Formen **ľgv'eje* und **ľgv'ьjь* zum Adjektiv **ľgъkъ* 'leicht' erklärt.

Pleteršnikov slovensko-nemški slovar za slovenski vzhod navaja poprislovljeno primerniško obliko srednjega spola *lágľje* 'laže'¹. Isto tvorbo omenja Rigler za Novokračine: *lāglje* 'isto'². Zasedimo jo tudi v Kastelec-Vorenčevem slovarju z začetka 18. stoletja: *tem lagle* 'facilius, tem lašhei', nadalje motivirana se ohranja tudi v Pohlinovem slovarju: *laglej* 'leichter, facilius'. Slednja oblika spada med t. i. podvojene primerniške oblike³, prim. sln. *ľjubľjiši* (Trubar, Dalmatin)⁴ < **ľ'ub' -ějьđьjь* iz primerniške osnove v **ľ'ub'ьjь* (im. ed. m. sp. dol. obl.) k pridevniku **ľ'ubъ* 'dilectus, amicus, carus'; sh. nar. *bržjī* 'hitrejši' (Ozalj)⁵ < **bъrъž -ějьjь* iz primerniške osnove v **bъrъžьjь* k pridevniku **bъrъъ* 'hiter' itd. V določni obliki se sln. primerniška osnova **lagľj-* kot podvojeni primernik ohranja v *lagľjeji*, kar Miklošič omenja za kranjsko področje⁶.

Kolikor mi je znano, lahko isto primerniško osnovo zasledimo le še v srbohrvaščini. Po podatkih iz akademijskega Rječnika je oblika *lāgljī* 'lažji' znana pri večini čakavcev in pri severozahodnih štokavcih, njen najstarejši zapis pa je znan iz Marulića⁷. Poprislovljeno obliko srednjega spola v določni obliki *lāgljē* isti vir omenja za 16. stoletje, ko je brez suprasegmentnih fonemov zabeležena v knjigi Naručnik plebanušev (Senj), navajata pa jo tudi Stulić in Vuk. Slednji dodaja, da se oblika govori na Hrvaškem⁸.

Omembe vredna se je zdela sln. oblika *lágľje* že Miklošiču, ki jo je v svoji primerjalni slovnici za razliko od sln. *lāžje* spoznal za »anorgansko«, v istem delu, kjer navaja tudi sh. *dūgljī* 'daljši', pa je opozoril, da so te oblike povzele -lj- po takih, kot je npr. sh. *grūbljī* 'bolj grob'⁹. Isto mnenje sta v svojih slovnicaх ponovila

¹ Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar I, 495.

² Rigler, Južnonotranjski govori, 1963, 49.

³ Izraz povzemam po Ramovšu, Morfologija slovenskega jezika, 1952, 107, ki govori o podvojenih primernikih: izraz hoče označiti, da vsebuje oblika dve nesočasno pridani primerniški priponi, ki z zgodovinskega vidika nista nujno sorodni. Težak, Hrvatski dijalektološki zbornik (= HDZb) V (1981), 274, uporablja za naplašanje primerniških pripon zvezo reduplikacija komparativnih morfemov.

⁴ Obliko navajam po Ramovšu, n. m.

⁵ Težak, n. m.

⁶ Miklošič, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen (= VGr.) II/2, 323.

⁷ Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (= ARj.) V, 879.

⁸ ARj. V, 881.

⁹ Miklošič, n. m.

Maretić¹⁰ in Belić¹¹, pojavlja pa se tudi pri kasnejših avtorjih¹², ki tako kot Miklošič, Maretić in Belić prepričljivega vzroka za prevzem tega obrazila kot tudi postopka njihovega nastanka ne navajajo.

Miklošičevo oznako »anorgansko« bi ustrezno z današnjim izrazjem lahko prevedli z »analogno«. Ta namreč noče povedati, da oblika *lāglje* nima svoje zgodovine, ampak da spada med t. i. nezgodovinske oblike, ki jih v primerjavi z zgodovinskimi, npr. sh. *grūbljī*, lahko tako označimo zato, ker njihovega sinhronega fonemskega inventarja ob zgodovinsko-primerjalni razlagi ne moremo pojasniti z zgodovinsko pogojenim glasovnim razvojem in so zato na določeni jezikovni stopnji morale nastati na podlagi obstoječega vzorca v jeziku. Temeljna razlika med zgodovinskimi in nezgodovinskimi oz. analognimi oblikami je namreč v tem, da je pri prvih njihov sinhroni fonemski inventar posledica zgodovinskega glasovnega razvoja znotraj oblik samih, pri drugih pa posledica vplivov izven njih. Nastajanje nezgodovinskih oz. analognih oblik spada med preverljive jezikovne poteke, zato sta vzrok kot tudi postopek njihovega nastanka lahko kontroli dostopna. Tako je na primer znano, da je lat. analogna oblika *honor* proti zgodovinski *honōrem* zaradi stalne težnje po poenostavljanju paradigem svoj *-r* povzela po stranskosklonskih oblikah sklanjatvenega vzorca, kjer je *-r-* med samoglasniki po pravilnem fonetičnem razvoju nastal iz prvotnega **-s-*, vznik take oblike pa je bil v tem jezikovnem sistemu podprt z že obstoječim vzorcem tipa *ōrātor* : *ōrātōrem*, kjer je *-r* v imenovalniku tako kot v stranskosklonskih oblikah zgodovinski.

Oznaka »anorgansko« oz. »analogno« oz. »nezgodovinsko« je v jezikoslovlju pogosto sredstvo, s katerim se v zgodovinsko-primerjalno obravnavo jezika usmerjen avtor lahko izogne nadaljnemu poglobljenemu iskanju nastanka posameznih jezikovnih pojavov. Golo označevanje kot tudi ne dovolj utemeljeno označevanje pa tudi v jezikoslovlju ne more koristiti. Pa ne le zato, ker ne ustreza razlagalnemu smotru znanosti, ampak tudi zato, ker lahko neutemeljevalna »razlaga« oz. vera v tako neutemeljevalno »razlago« celo zavira vpogled v jezikovni pojav, ki ga tako etiketirane oblike dejansko odražajo. Tako bi na primer o nastanku sln. *i*-jevskega samostalnika *rāšč -î* (ž.) 'rast' (*trebiti kako pregosto rašč*, npr. *koruzo*, *gozd*¹³), ki ima vzporednico v ukr. *rošč rošči* (ž.) 'isto'¹⁴, prehitro presodili, če bi ga zaradi njegovega fonemskega inventarja, ki kaže na slov. izhodiščno obliko **oršt'ь *oršt'i* (ž.) 'rast', spoznali za nezgodovinskega oz. analognega samo zaradi tega, ker ga iz besedotvornih razlogov ne moremo izvesti iz ievr. stopnje. Oblika je lahko

¹⁰ Maretić, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika³, 1963, 218.

¹¹ Belić, Istorija srpskohrvatskog jezika II/1⁵, 1972, 171.

¹² Miklošičevo sodbo o sln. *lāglje* ponavlja Šuman, Slovenska slovnica, 181, 251. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves II/2, 1958, 583, in Ham m, IJSLP VII (1963), 5, pravita, da je sh. nar. *lāgljī* tako kot *mēkljī* po vzorcu *grūpšī* : *grūbljī* nastalo zaradi obstoja sh. *lākšī* in *mēkšī*. Vaillant, n. m., je nekoliko bolj natančen, ko pravi, da sta *lākšī* in *mēkšī* mladi obliki, ki sta nastali pod vplivom osnovnikov *lāk* in *mēk*. Toda v Ozlju, kjer se osnovnik glasi *lāfək* 'lahek', je poleg *lāži* izpričano tudi *lāglji* in *lākšī*, ob osnovniku *mēfək* 'mehek' pa je izpričano *mēklji*, *mēkšī* in *mēfkiji* (Težak, n. d., 373, 377).

¹³ Pleteršnik, II, 375.

¹⁴ Hrinčenko, Slovar' ukraïns'koi movy IV, 83.

zgodovinska, vendar je mogla nastati šele v slov. jezikovnem sistemu, in sicer v tistem obdobju, ko je bil z ievr. stopnje podedovani besedotvorni vzorec za tvorbo izglagolskih *i*-jevskih samostalnikov tipa csl. *blědъ* 'fraus' k *blěsti blědq* 'errare' še tvoren. Slov. **ořst'ъ* **ořst'i* je namreč lahko prvotni izglagolski samostalni, izpeljan iz ponavljalnega glagola **ořst'ati* **ořst'aješъ* '-raščati' k **ořstiti* **ořstišъ*.

Teoretično bi bilo analogne primerniške tvorbe, kakršni se avtorjem zdita sln. *lāglje* in sh. *lāgljī*, možno pričakovati v vseh slov. jezikovnih sistemih z razvitim epentetičnim *-l'-, izpričujeta pa jih le sln. in sh. Sh. gradivo nudi dve obliki, pri katerih je primerniško obrazilo *-ljī* < *-l'ьь nedvomno povzeto po zgodovinskih oblikah tipa *grūbljī*. To sta sh. nar. *stārljī* 'starejši' (Bar) k **starъ* in *studēnljī* (Bar)¹⁵ k **studenъ*. Vsaka drugačna razlaga bi tu implicirala slov. zaprti zlog, kar bi v prvem primeru privedlo do realizacije metateze likvid, v drugem pa do nastanka nosniškega samoglasnika. Vzrok za nastanek nezgodovinske oblike *stārljī* lahko tiči v enakoglasnosti, ki se je na določeni jezikovni stopnji mogla vzpostaviti med določno pridevnikovo obliko **starъьь* > sbh. *stārī* in primernikom v im. ed. m. sp. dol. obl. **stařъьь*. Prav ta je lahko povzročila, da se je zgodovinsko pogojeni refleks za **stařъьь* iz težnje po razločevalnosti med primernikom in ustreznim osnovnikom v določni obliki nadomestil z novo *stārljī*. Analogno tvorbo je v sistemu mogel sprožiti obstoječi zgodovinski pogojeni vzorec tipa *zdrāvljī* (Bar)¹⁶ k *zdrāv*, dol. obl. *zdrāvī*. Vendar je do prevzema lahko prišlo šele po 12. st.¹⁷, ko je izglasje obeh predlog, tj. **stařъьь* in **starъьь*, sovpadlo v enoten sh. *i*-jevski refleks. V Baru, kjer sta oba analogna primernika izpričana, slov. **ř* tako kot skoraj na vsem sh. ozemlju otrdi v *r*, zato bi otrditev v **stařъьь*, ki jo prikazana razlaga o nastanku enakoglasnosti vključuje, lahko razložili z zgodovinskim glasovnim razvojem. Oblika *studēnljī* pa me navaja k misli, da tvorba *stārljī* z vsemi svojimi značilnostmi pri razlagi nastanka teh analognih primernikov ni povsem relevantna. V sh. je otrditev slov. mehkega **ī* sicer znana, vendar na omejenem področju, ki Bara ne obsega¹⁸. Otrditev prvotno mehkega soglasnika v *stārljī* in *studēnljī* zato po vsej verjetnosti samo po naključju sovpada z zgodovinskim glasovnim razvojem **ř* > sh. *r*, pri teh tvorbah je nanjo moralo vplivati katero drugo dejstvo. Pri tem se zdi najbolj verjetno, da je na zamenjavo mehkega soglasnika z ustreznim trdim vplivala živa besedotvorna paradigmatška zveza med primernikom in na sinhronem nivoju ustreznim osnovnikom. O vplivu osnovnikovega fonemskega inventarja na primernikovega priča na primer sh. *dūljī* za **dy'ььь*, kjer je sh. -u- namesto pričakovane -a- v obliko prišel na podlagi žive besedotvorne zveze med primernikom **dy'ььь* in na sinhroni ravnini ustreznim osnovnikom **dūlgъ* 'longus' > sh. *dūg*¹⁹. Postopek, po katerem sta mogli tvorbi nastati, je bil verjetno tak (zaporedje a, b... ponazarja relativno kronologijo pojavov; znakov, s katerimi bi lahko utrdila, da stopnji b sledi stopnja c, nimam na razpolago, vendar sta brez škode za razlago

¹⁵ Rešetar, Der štokavische Dialekt, 1907, 174.

¹⁶ Isti, n. m.

¹⁷ Vuković, Istorija srpskohrvatskog jezika I (1974), 16, postavlja v 12. stoletje sovpad **y* in **i* v enoten sh. *i*-jevski refleks.

¹⁸ Ivić, Die serbokroatische Dialekte I, 1958, 116, op. 1, omenja to spremembo za Mostar.

¹⁹ Šivic-Dular, SR 36 (1986), 136.

lahko brani tudi v obratnem zaporedju): a) zgodovinski primerniški obliki z ustreznim osnovnikom v določni obliki: **starъjъ* : **starъjъ*; **studenъjъ* : **studenъjъ*; b) razvoj slov. *-ъjъ in *-ъjъ v enoten sh. refleks -i; c) zamenjava ustreznega nemehčanege soglasnika na podlagi osnovnika, ki je spodbujena z obstoječimi paradigmatskimi zvezami tipa *grûbljî* : *grûbî* → **starî* : **starî*; **studenî* : **studenî*; d) enakoglasnost med primernikom in ustreznim osnovnikom v določni obliki²⁰ je odpravljena z zamenjavo primernikovega izglasja *-î z -ljî; pobudo sprožijo obstoječe paradigmatske zveze tipa *grûbljî* : *grûbî* → *stârljî* : *stârî*; *studênljî* : štok. *studenî*.

Po podobnem postopku bi bil zaradi istega vzroka, tj. enakoglasnosti, mogel nastati tudi sh. nar. primernik *dûgljî*²¹, čak. *dûgji*²², k *dûg* 'longus' < psl. **dǫlgъ* < ievr. **dǫgh-o-* > sti. *dǫgha-*. V sln. se ista primerniška osnova v adverbializirani obliki srednjega spola ohranja v jvzh. štaj. *dolglje* 'dalje časa'²³, ki popolnoma ustreza kajk. *duglye* 'longiùs' (Belostenec).

Poleg *dûgljî* najdemo v sh. tudi *dûžljî* 'daljši'²⁴. Tu se je pripona -ljî pritaknila na že obstoječo primerniško osnovo: **duž-ljî* < ***dъž-l'ъjъ*, tako da bi tvorbo lahko priključili v skupino podvojenih primernikov²⁵. Vzrok kot tudi postopek nastanka tu (isto problematiko odraža tudi sh. nar. *drâžl'i*²⁶ k *drag*) gotovo nista ista kot pri tipu *stârljî*, *studênljî*. Ker za razlago nastanka sln. *lâglje* in sh. *lâgljî* ne moreta biti relevantna, ju tu puščam nerazložena.

Preverjanje, ki naj bi odgovorilo na vprašanje, ali bi nastanek sln. *lâglje* in sh. *lâgljî* lahko razložili na isti način kot nastanek *stârljî* in *studênljî*, pokaže, da vsi pogoji za aplikacijo iste razlage pri sln. *lâglje* in sh. *lâgljî* niso mogli biti izpolnjeni. Tip *stârljî*, *studênljî* je sicer s stališča sinhronih pojavnih oblik primerljiv s tipom *lâglje*, vzrok kot tudi postopek nastanka pa le nista mogla biti ista, saj do enakoglasnosti med predpostavljenim primernikom, ki naj bi bil nastal po zamenjavi ustreznega soglasnika na podlagi osnovnika, in določno obliko ustreznega osnovnika – ta naj bi bila analogijo sprožila – nikoli ni moglo priti, prim. aplikacijo stopnje c) sh. **lagî* : **lakî* < **lъgъkъjъ*. Do enakoglasnosti tu ni moglo priti niti pred delovanjem prilikovanja po zvenečnosti (sh.) oz. razlikovanja po zapornosti (sln.) v **lъgъkъjъ* kot tudi ne po njem. Nastanek enakoglasnosti je tu zavirala značilna pridevnikova pripona *-kъ.

Ker sln. *lâglje* in sh. *lâgljî* ni moglo nastati po istem postopku, ki se mi v okviru znanja in obstoječega gradiva kaže kot možen pri nastanku analognih primernikov tipa *stârljî*, morejo obravnavani primerniki odsevati kateri starejši jezikovni pojav. K temu mnenju me navaja tudi v teh tvorbah ohranjeni -g-, ki ga izpričujejo tudi

²⁰ V razlago o nastanku enakoglasnosti med primernikom in ustreznim osnovnikom v določni obliki suprasegmentnih lastnosti ne vključujem. Sodeč po *stârljî* ob *stârî* bi lahko sklepala, da popolna enakoglasnost, tj. tako osnovnih kot tudi prozodičnih lastnosti besed, pri nastajanju analognih primernikov ni bila neogibno potrebna, čeprav je bila pri *studênljî* → **studênî*, ob štok. dol. obl. *studenî*, realizirana.

²¹ Maretić, n. m.

²² Hraste-Šimunović, Čakavisch-deutsches Lexikon I, XXXIV.

²³ Pleteršnik, I, 152.

²⁴ Obliko navaja Rešetar, n. m.

²⁵ Rešetar, n. m.

²⁶ Važný, Sborník filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě V (1927), 263.

sorodne pomensko nadalje motivirane besede. Tako je v Žumberku znan pridevnik *slāk* 'cenen' s primernikom *slāglji*²⁷. Tega smemo zaradi sln. bkr. *láhek* 'isto'²⁸ izvesti iz **sъ-лъгъкъ*.

Sln. *lāglje* in sh. *lāgljē*, *lāgljī* bi namreč lahko brez fonetičnih težav izpeljali iz izhodiščnih primerniških oblik **лъgv'eje* (im./tož. ed. s. sp. dol. obl.) > sln. *lāglje*, sh. *lāgljē*²⁹ in **лъgv'bjь* (im. ed. m. sp. dol. obl.) > sh. *lāgljī* in v *-v- spoznali morfofonemsko varianto značilne u-jevске prvine, ki se v splošnoslov. pridevniku **лъгъкъ* 'lahek' ~ ievr. **l²g^h-u-* ohranja še v svoji prvotni samoglasniški vlogi. Taka razlaga implicira, da je *-l'- v *lāglje* oz. *lāgljī* prav tako epentetičnega izvora kot npr. tisti v **рърв'bjь* oz. **рърв'eje* k **рървъ* 'prvi', prim. sln. poprislovljeni primernik *prle* 'prej'³⁰, sh. čak. *prvlji*³¹ in v podvojenem primerniku *prvljiji* (šeprun.)³² < **рърв'-ějъь*; sln. bkr. *leplji* 'lepši'³³ k *lep*; sh. *življī* 'bolj živ' k *živ* itd. Na podlagi vzorca **рървъ*: **рърв'bjь* bi kot **лъgv'bjь* in **лъgv'eje* razlagane primerniške tvorbe *lāgljī* in *lāglje* lahko nadalje razložili kot izpeljane iz osnovnika **лъgvъ* 'lahek'. Taka tematizirana varianta k ievr. izglagolskemu pridevniku **l²g^h-u-* ~ psl. **лъгъкъ* pa ni znana niti v slovanskih jezikih niti v katerem drugem ievr. jeziku, zato izpeljava primernika **лъgv'bjь* iz osnovnika **лъgvъ* ni dokazljiva. Tudi tematizacija z ievr. podedovanih u-jevskih pridevnikov v slov. ne³⁴, zato je nastanku primerniških tvorb sln. *lāglje* in sh. *lāgljī* morala botrovati katera druga osnova.

Tako Miklošič kot tudi kasnejši avtorji so pri presoji o nezgodovinskem nastanku sln. *lāglje* in sh. *lāgljī* izhajali iz dejstva, da se je zgodovinski primernik z ievr. primerniško pripono *-*ios*-/*-*is*-³⁵ k splošnoslov. pridevniku **лъгъкъ* 'lahek' v psl. glasil **лъзь* (im. ed. m. sp.), dol. obl. **лъзьъь*, **лъзьši* (im. ed. ž. sp.), **лъže* (im./tož. ed. s. sp.), dol. obl. **лъžeje*. Prva določna oblika se ustrezno fonetično pretvorjena ohranja v sh. nar. *lāži* 'lažji' (Ozalj)³⁶, odseva pa jo tudi sln. *lāžji*, čeprav tu težave povzroča očitno drugotno vpeljani -j-³⁷. Ustrezna stranskosklonska os-

²⁷ Skok, JA 33 (1912), 342, 369.

²⁸ Pleteršnik, I, 496.

²⁹ Iztočnica je za sln. narejena na podlagi eksterne rekonstrukcije. Sh. dolgi izglasni -ē kaže namreč na kontrakcijo iz *-*eje*.

³⁰ Novak, Slovar beltinskega prekmurskega govora, 1985, 86.

³¹ Finka, Čak. rič I (1978), 54.

³² Kursar, Čak. rič II (1979), 3.

³³ Šašel, Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I, 269.

³⁴ K tej sodbi me navaja dejstvo, da tematizacija z ievr. podedovanega u-jevskega pridevnika tudi pri edinem primeru, ki ga Arumaa, Urslavische Grammatik III, 1985, 60, navaja za ta pojav, ni dokazljiva. Građiva, ki bi kazalo na obstoj ievr. pridevnika **su-doru-* 'zdrav', od koder naj bi se po tematizaciji v slov. razvilo **sъ-dorвъ* 'isto', ni na razpolago.

³⁵ Nastanek ievr. primerniške pripone *-*ios*-/*-*is*- more biti mlajši od nastanka *-*tero-* (Kuryłowicz, The Inflectional Categories of Indoeuropean, 1964, 227).

³⁶ Težak, n. m.

³⁷ Belić, n. d., 169, meni, da je ta sln. -j- pri oblikah tipa *lāžji*, *vēčji*, *tēžji* itd. dodatno vnesen po tipu *stārji*, kjer je -j- zgodovinski. Ramovš, n. d., 106, razlaga takšne sln. primere kot nastale po medsebojnem mešanju dveh besedotvornih vzorcev, tj. tipa **stařъь* in **starějъ*, in npr. *lāžji* izvaja iz **лъзьъь*. Podobno problematiko odpirajo tudi sh. primeri tipa *jačje*, *večje*, *višje*, *dražje*, *težje* ... (Maretić, Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka, Preštampano iz 209. i 211. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1916 (= Jezik), 190-1).

nova se v tistih slov. jeziki, ki so primerniško osnovo posplošili iz stranskosklonskih oblik, kaže kot **lǫžьsьbь*, prim. sln. *lǫjši* 'lažji'³⁸, sh. nar. *lǫši* (Božava)³⁹, dl. *lǫžšy*⁴⁰, gl. *lǫžšy*⁴¹. Trditev o zgodovinskih primernikih je utemeljena, zaradi boljšega poznavanja besedotvornih postopkov pri tvorbi primernikov in stanja, ki ga odseva slov. gradivo, pa bi jo bilo potrebno dopolniti s teorijo o nastanku primernikov z ievr. primerniško pripono *-*ios*-/*-*is*-. Kuryłowicz je namreč pokazal, da so ievr. primerniške tvorbe s to pripono tipa sti. *gáriyas*- h *gurú*-, *variyas*- k *urú*-, *svādiyas*- k *svādú*-, *śocīyas*- k *śukra*-, gr. *βράσσων* k *βραχύς*, *ήδίων* k *ήδύς* itd. dejansko izglagolske in da očitno slovnično razmerje med njimi in v sinhronih shemah veljavnimi ustreznimi osnovniki ni zgodovinsko, ampak je drugotno vzpostavljeno, saj najstarejša plast primernikov s pripono *-*ios*-/*-*is*- ne izkazuje značilne pridevniške pripone⁴². V to izglagolsko plast primernikov spada tudi **lǫžь-jь*, ž **lǫžьši*, s **lǫže-je*. Oblike namreč ne ohranjajo niti enega značilnega pridevniškega elementa v **lǫgьkь*, tj. niti v slov. pridanege **-kь* in niti ievr. pripone **-u*-, ki je služila za tvorbo izglagolskih pridevnikov. V drugo mlajšo plast primernikov s pripono *-*ios*-/*-*is*- morajo zato spadati tvorbe, ki pridevniško pripono ohranjajo in so zaradi izpridevniške izpeljave v primerjavi z izglagolsko mogle nastati šele v času, ko se je drugotno vzpostavljeno slovnično razmerje med izglagolskimi tvorbami z *-*ios*-/*-*is*- in ustreznimi pridevniki v jeziku že povsem uveljavilo. Take izpridevniške primernike poznajo sti., kelt., lat., izkazujejo jih tudi slovanski jeziki. K temu prim. sti. *kr̥snīyas*-h *kr̥sná*- 'črn'; *tīksnīyas*-k *tīksná*- 'oster'⁴³; stir. *gnāthiu* h *gnāth* 'poznan, navajen' < **g'nō-t-iōs* h **g'nō-to-s* > lat. *nōtior* k *nōtus*; lat. *sērius* (prisl.) 'pozneje' k *sērus* 'pozen' < **sē-r-iōs* k **sē-ro-s* > stir. *sīriu* 'dolgotrajen, večer' k *sīr* 'dolg' poleg *sia* < **sē-is*, ki kaže na starejšo izglagolsko izpeljavo⁴⁴; psl. **pъrv'ьjь* k **pъrvь* < ievr. **pъ-uo-* > sti. *pъrva*- poleg **pъ-mo-* > lit. *pirmas*; sh. *cъnjī* 'bolj črn' k *cъn* itd. Izpridevniška izpeljava primernikov je zlasti dosledno izvedena v lat. primernikih tipa *suāvior*, *tenuior*, *brevior*, *levior* itd., kjer je bilo izpodrinjanje starejše izglagolske izpeljave primernikov dodatno motivirano s specifično lat. potezo, ki je v ustreznih osnovnikih, prim. *suāvis*, *tenuis*, *brevis*, *levis* itd., posplošila pridevniško osnovo iz ievr. oblik za ž. spol, npr. *suāvis* ~ **suāduī* poleg m **suādu*-⁴⁵. Da gre v teh primerih le še za dodatno motivirano že obstoječo težnjo v jeziku, kažejo drugi lat. izpridevniški primerniki, npr. *sērius*, *nōtior*, *fortior*. Dva izmed njih sta zaradi ustreznice v kelt. lahko stara in kažeta, da se je tovrstna izpeljava primernikov mogla v jeziku izvajati že zelo zgodaj. O razmeroma zgodnjem nastanku te poteze bi bilo možno sklepati tudi iz sti., kjer že v RV

³⁸ Šivic-Dular, n. d., 142, govori tu o prehodnem -j-, ki je lahko tudi analogen po *krajši*, *mlajši*, *slajši*. Analogni prevzem tu ni nujen, ker so bili v sami obliki pogoji za njegov nastanek izpolnjeni, prim. sln. *plajšč* poleg nar. *plajšč* (Kras), *plajš* (Gorenjsko, Borovnica), *flaša* poleg *flajša* itd. (o prehodnem -j- tudi Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika* II, 170-5).

³⁹ Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, 1973, 104.

⁴⁰ Muka, *Slownik dolnoserbskeje rěcy* I, 810.

⁴¹ Isti, n. m.

⁴² Kuryłowicz, n. d., 226 sl.

⁴³ Wackernagel, *Altindische Grammatik* II/2, 457-8.

⁴⁴ Brugmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* II/1 (1909-11), 558, 559.

⁴⁵ Leumann, *Lateinische Grammatik*, 1977, 496.

soobstajata izglagolski primernik *gárijas-* in izpridevniški *gurutara-* h *gurú-* 'težak'⁴⁶. Slednji je sicer, tako kot gr. *βαρύτερος*, *ὄξύτερος* itd., izpeljan iz ievr. primerniško pripono **-tero-*. O zgodnjem konstituiranju izpridevniške izpeljave primernikov pa vendarle pričā. Stanje v omenjenih ievr. jezikih pa me navaja k misli, da bi znake zgodnjih izpridevniških primernikov, tj. starejše od tipa v sln. *visočji* 'bolj visok'⁴⁷ k **vysokъ*, lahko pričakovali tudi v slovanskih jezikih.

Takšno zgodnjo plast izpridevniških primernikov namreč lahko odsevajo prav tvorbe tipa *lágľje*. Znano je, da slov. jeziki iz ievr. podedovanih *u-*jevskih pridevnikov praviloma niso ohranili v ustreznih fonetičnih pretvorbah, ampak da so bile te zgodaj podaljšane s pripono **-kъ*⁴⁸, prim. **ľgъkъ*, **meъkъkъ*, **soldъkъ*, **tъnъkъ* itd. Ker sln. *lágľje* in sh. *lāgljī*, *lāgljē* ne morejo predstavljati analognih tvorb tipa *stārljī* in ker izpeljava iz neobstoječega pridevnika **ľgvъ* 'lahek' ni dokazljiva, menim, da bi bile oblike lahko tvorjene v tistem zgodnjem praslovanskem obdobju, ko podedovani *u-*jevski pridevniki še niso bili sistemsko podaljšani s pripono **-kъ* < ievr. **-ko-*⁴⁹. To pa je moglo biti istočasno tudi obdobje, ko so besede še nastajale po izrazito ievr. fonetičnih premenah, prim. psl. **medъ* 'med' in k temu **medv-ědъ* 'medved' ob sti. *madh(u)v-ād-* 'kateri je med'.

Po ustaljenih pravilih ievr. fonetične kombinatorike bi pri izpeljavi primernika iz pridevnika **ľg^uh-u-* pričakovali nastanek polnostopenjske osnove **ľg^uh-u-ios-* in ničtostenjske **ľg^uh-u-is-*. Polnostopenjska osnova **ľg^uh-u-ios-* je pričakovana v okviru ievr. fonetične kombinatorike, kjer zlogotvornosti sposoben fonem v soglasniški soseščini prevzame ali ohrani zlogotvorno vlogo, npr. ***k'unés* → **k'unés* > sti. *śunah*; ***sup-no-s* → **sup-no-s* > psl. **sъnъ*. Rekonstrukciji **ľgvъjъ* in *ľgvъje* pa ob izpeljavi iz samoglasniškega izglasnega podedovanega *u-*jevskega pridevnika implicirata ravno obratno fonetično vrednost fonema **-u-*. Že Brugmann je opozoril na zanimivost, ki jo ob tvorbi z ievr. imensko pripono **-io-* zasledimo pri osnovah, ki v paradigmi premenjujejo soglasniško in samoglasniško vrednost izglasnega fonema. Izpeljanke se tu namreč fonetično ne realizirajo v skladu s pričakovanim pravilom *-CRC-* → *-C̣RC*, ampak se ta *R* pred **-i-* pojavlja v soglasniški vlogi, npr. namesto pričakovane fonetične realizacije **diu-io-* 'nebeški' je izpričana le **diu-io-* > sti. *divyá-*, gr. *δίος*; namesto pričakovane **ursn-io-* je izpričana le **ursn-io-* > sti. *vřšnya-* 'možat, močan'; namesto pričakovane **p̣atr-io-* je izpričana le **p̣atr-io-* > sti. *p̣ítrya-*, gr. *πάτριος*, lat. *patrius*⁵⁰. Brugmann teh fonetičnih realizacij ni posebej razlagal. Na podobna odstopanja je z drugačnim gradivom opozoril Schindler, ki fonetične realizacije tipa sti. rod. *tanv(i)yās* namesto pričakovane **tanuyās* ob im. *tanvī* pripisuje analognim izravnavam v okviru paradigem⁵¹. Da bi bilo vzroke tovrstnim fonetičnim realizacijam bolj

⁴⁶ Wackernagel, n. d.

⁴⁷ Pleteršnik, n. d. II, 771.

⁴⁸ Arumaa, n. d., 59.

⁴⁹ Kot arhaičen ostanek se v okviru tega kaže p. nar. *o-*jevski pridevnik *ľgi* v *zima ľgā* 'lahka, mila zima' (Miklošič, SEW, 163; Zubatý, Studie a články I/1, 61; Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego IV, 210).

⁵⁰ Brugmann, n. d., 183.

⁵¹ Schindler, Die Sprache XXIII/1 (1977), 56–7.

kot v kakih posebnih pravilih ievr. fonetične kombinatorike iskati v izravnavaх v okviru besedotvornih in oblikotvornih paradigem, me navaja soobstojanje sti. pridevnika *vřšnya-* ob glagolu *vřšanyáti* < **uřsn-je-ti*, kjer je arhifonem **n-* v isti soglasniški soseščini enkrat realiziran v soglasniški, drugič pa v samoglasniški vlogi. Gradivo tudi kaže, da je bil obstoj ievr. sekvence **-ui-* možen, prim. gr. *vlús 'sin'* < **su-iu*⁵²; psl. **strъjъ* poleg **stryjъ*; morda tudi lat. *patruus* < **pətru-jo-s*⁵³ poleg sti. *pitrъya-*, av. *tūiryā*. Fonetično realizacijo *u* → *u*, ki jo ob izpeljavi iz *u*-jevskega pridevnika kažeta primerniški obliki **lbgv'bjъ* in **lbgv'eje*, bi zato lahko primerjali s tisto v zgoraj nešteti primerih. Tu je na realizacijo soglasniške vrednosti arhifonema **-u-* mogla vplivati oblikoslovna paradigma s stranskosklonsko osnovo **l^gh-u-is-*, kjer je realizacija *u* → *u* zaradi sledečega samoglasnika pričakovana. Zgodnjepsl. izpeljava primernika **lbgv'bjъ* in **lbgv'eje* iz prvotno samoglasniško izglasnega podedovanega *u*-jevskega pridevnika namreč nujno implicira obstoj stranskosklonskih oblik, katerih osnova je služila tudi za tvorbo oblike ženskega spola, tj. **l^gh-u-is-i* > psl. **lbgvъši*⁵⁴. Sln. *lágľje* in sbh. *lāgljī*, *lāgljē* so v okviru takšne razlage analogne oblike. Njihov nastanek pa mora segati v čas pred začetkom posploševanja posameznih osnov iz nekdanje paradigme.

Glede na starost izpeljave primernikov iz podedovanega *u*-jevskega pridevnika bi lahko pričakovali, da se sledovi stranskosklonske osnove **lbgvъš-* v slovanskih jezikih prav tako ohranjajo. Pri tem je zanimivo, da bi pričakovano osnovo lahko prepoznali v sln. izpridevniškem glagolu *polákšati* 'polajšati' (bkr.)⁵⁵, sh. *lākšī* 'lažji', ukr. *lěkše*, *lehše*, *lěhšyj*⁵⁶, br. *lěšij*⁵⁷, p. *lekšy*⁵⁸, slš. *l'ahš'*⁵⁹. Po ustaljeni navadi se te primerniške osnove razlagajo kot mlade, večinoma posameznojezičkovno nastale pod vplivom osnovnika⁶⁰, npr. sh. *lāk*, ukr. *lehky*, br. *lěhki*, p. *lekki*, slš. *l'ahký*, kar je zaradi žive paradigmatske zveze med primernikom in na sinhroni ravni ustreznim osnovnikom razumljivo. Tu prikazana razlaga stranskosklonskih osnov tipa *lākšī* se mi ponuja v okviru razlage o starih analognih primernikih *lágľje* oz. *lāgljī*, resnici na ljubo pa je treba priznati, da standardne zaradi omenjenega ni možno argumentirano ovreči.

Kljub temu tu prikazano razlago stranskosklonskih osnov tipa *lākšī* skupaj s tisto o sln. *lágľje* in sh. *lāgljī*, *lāgljē* ponujam v pretres in kritiko. Naj istočasno opozorim, da bi bilo tudi druge primernike, v strokovni literaturi opredeljene kot mlade analogne, dobro preveriti iz istega zornega kota. Pri tem imam v mislih tiste, pri katerih slovansko gradivo neposredno ali posredno priča o nekdanjem *u*-

⁵² Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch II², 960.

⁵³ Tako Schmeja, IF LXVIII (1963), 23.

⁵⁴ Rekonstrukcija ne upošteva jotiranja stranskosklonskih oblik, ki je bilo v slov. sekundarno uvedeno in, sodeč po oblikah tipa sln. *lepši*, sh. *ljěpši*, r. *lěpsij*, r. *pěrsij*, ukr. *persyj* itd., tudi nedosledno izvedeno.

⁵⁵ Šašel, n. d., 289. O izpeljavi slov. glagolov iz primerniških osnov Šivic-Dular, n. d., 135-146.

⁵⁶ Hrinčenko, n. d. II, 353, 351.

⁵⁷ Nosovič, Slovar' bělorusskago narěčija, 266.

⁵⁸ Sławski, n. d., 395.

⁵⁹ Slovník slovenského jazyka II, 9.

⁶⁰ Glej op. 13. O tem tudi Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik II, 60.

jevskem osnovniku, npr. sln. *mehljī* 'mehkejši' (bkr.)⁶¹, *mĕkši* 'isto'⁶², sh. *mĕkljī*⁶³, *mĕkšī*, ukr. *m'ákšaty -aju* 'postajati mehkejši'⁶⁴, slš. *mākšī ob mākky* < **mĕkʔkʔ*; sh. *sūhljī* (Ozalj)⁶⁵, čak. *sūhji*⁶⁶, *sūvljī* (Bar)⁶⁷ ob **suchʔ* < ievr. **saus-o-s*, vendar sln. *suhev -hvi* (ž.) 'posušeno grozdje, rozine'⁶⁸, csl. *suchva* 'rozina'⁶⁹, sh. štok. *sūhvica* 'isto', čak. *sūhva*⁷⁰, kar kaže na izhodiščno **suchy* **suchʔve* (ž.) *'suhost', ki je lahko izpridevniški abstraktum tipa sti. *mādhū*- 'sladkost' k *mādhū*- 'sladek'⁷¹, itd.

ZUSAMMENFASSUNG

Die komparativischen Formen **lǫgv'bjb* (Nom. Sg. M. bestimmte Form) und **lǫgv'eje* (Nom.-Ak. Sg. N. bestimmte Form), die in serbokroat. dial. *lāgljī* 'leichter' (Adj.), *lāgljē* 'selbst' (Adv.) und slov. dial. *lāglje* (Adv.) weiterleben, entstammen wahrscheinlich aus einer im Urslavischen realisierten phonetischen Ausgleichung **u* → **u* innerhalb eines Paradigmas von Komparativ, der aus einem Adjektiv auf *-*u* gebildet war: Adjektiv **lʔgʰh-u-* : komparativische Stämme **lʔgʰh-u-īos-* (Vollstufe) : **lʔgʰh-u-is-* (Nullstufe) → **lʔgʰh-u-īos-* : **lʔgʰh-u-is-*. Das ehemalige urslav. Adjektiv auf *-*u* lebt in slav. **lǫgʔkʔ* 'leicht' weiter.

⁶¹ Pleteršnik, n. d. I, 566. *-h-* je tu verjetno drugotno vnesen po osnovniku *mĕhek*, prim. tudi sln. primernik *mehkĕjši*, kjer *-k-* ni zgodovinski.

⁶² Pleteršnik, n. d. I, 568.

⁶³ Obliko navaja Rešetar, n. m., za Čurlovac (Bjelovar), Skok, n. d., 342, za Žumberak, Težak, n. mn., za Ozalj in Šimundič, Govor Imotske krajine i Bekije, 1971, 140. Maretić, Jezik, 228, pa omenja, da je zabeležena pri Kadčicu.

⁶⁴ Hrinčenko, n. d. II, 458.

⁶⁵ Težak, n. m.

⁶⁶ Hraste-Šimunović, n. m.

⁶⁷ Rešetar, n. d., 174.

⁶⁸ Besedo navaja Cigale, Deutsch-slovenisches Wörterbuch II, 1872, po Ravnikarju.

⁶⁹ Miklošič, Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum, 905.

⁷⁰ Hraste-Šimunović, n. d. 1161.

⁷¹ Arumaa, n. d., 64.